

Eidsivating lagmannsrett - Dom - LE-2022-83697

Instans	Eidsivating lagmannsrett – Dom
Dato	2022-12-23
Publisert	LE-2022-83697
Stikkord	Kontraktsrett. Totalentreprise. Mangel og garanti. Reklamasjon.
Sammendrag	Saken gjelder totalentreprise for levering av anlegg for slambehandling til Bårlidalen renseanlegg. Lagmannsretten fant at totalentreprenøren var ansvarlig for å utbedre skader på to gassturbiner som følge av avleiring av siloksaner inne i gassturbinene. Siloksan-filter var ikke tatt med i kontrakten fordi totalentreprenøren ikke var kjent med innholdet i biogassen som skulle produseres, og om det derfor var behov for siloksan-filter. Etter lagmannsrettens syn var totalentreprenøren å bebreide for at det ikke ble foretatt analyse av biogassen før anlegget ble satt i drift. Totalleverandørens innsigelser knyttet til manglende og for sen reklamasjon, passivitet, konkludent adferd og foreldelse førte ikke frem.
Saksgang	Romerike og Glåmdal tingrett TROG-2021-112329 – Eidsivating lagmannsrett LE-2022-83697 (22-083697ASD-ELAG/).
Parter	Eidsvoll kommune v/ordføreren (advokat Steinar Mageli) mot Purac AB v/styrets leder (advokat Geir Sand og advokat Nikolai Karleif Lyngnes).
Forfatter	Lagdommer Terje Hoffmann, lagdommer Anders Blix Gundersen og tingrettsdommer Bjørn Erik Serkland.

Saken gjelder totalentreprise for levering av anlegg for slambehandling i Bårlidalen renseanlegg – «Entreprise M2 – Slambehandling». Spørsmålet er om totalentreprenøren er ansvarlig for å dekke kostnadene ved utbedring av gassturbiner.

Sakens bakgrunn

I prosjektinformasjon for Entreprise M2 – Slambehandling (heretter benevnt «Entreprise M2») utarbeidet av Norconsult AS 31. januar 2012 heter det:

Eidsvoll kommune skal oppgradere Bårlidalen renseanlegg. Anlegget ligger ved Andelva sør for Eidsvoll sentrum.

Anlegget mottar avløpsvann fra befolkning og næringsmiddelindustri og har en dimensjonerende organisk belastning tilsvarende ca 25 000 pe. Fremtidig dimensjoneres anlegget for en befolkningsvekst på 10 000 og en organisk belastning tilsvarende ca 35 000 pe.

Oppgraderingen medfører vesentlige prosess- og bygningstekniske tiltak. Eksisterende anlegg ble bygget i 1975 og opprustet i 1993.

Anlegget vil bygges om fra kjemisk rensing til biologisk kjemisk rensing. I tillegg til prosessoppgraderingen vil det bygges biogassanlegg for slamhåndtering på anlegget. I tillegg til utvidelse med videre rensetrinn for å tilfredsstille rensekravene vil det være nødvendig med generell oppgradering av eksisterende anlegg (maskin, bygg, elektro og VVS-tekniske anlegg) for å tilfredsstille dagens krav mht. drift og arbeidsmiljø.

Et viktig mål for Eidsvoll kommune i arbeidet med oppgraderingen av Bårlidalen renseanlegg er å redusere energiforbruket. Kommunen har satt som mål at mengden innkjøpt energi skal reduseres med 25 %. På grunn av dette målet og et generelt ønske om å velge markedets mest energieffektive løsninger er en av entreprenørens viktige oppgaver å levere energieffektive løsninger og utstyr.

Arbeider med oppgradering innenfor andre fagområder (bygg, elektro og VVS) vil bli utført gjennom andre entrepriser.

I prosjektinformasjon for Entreprise M2 er entreprisens omfang beskrevet slik:

2.2.1 Generelt

Entreprisen omfatter følgende delprosesser:

1. Lagring av slam fra sedimentering
2. Blanding av internt og eksternt slam
3. Polymerberedning
4. Maskinell slamfortykking
5. Lagring av fortykket slam
6. Varmeveksling av fortykket slam mot slam fra råtnetanker og vann fra varmeanlegget
7. Utråtning av fortykket slam
8. Lagring av utråtnet slam
9. Avvanning av utråtnet slam
10. Lagring og utlasting av avvannet slam
11. Mottak og behandling av eksternt avvannet slam
12. Distribusjon, fakling og lagring av gass
13. Gassmotor for strømproduksjon av produsert biogass
14. Fyrkjel for biogass og propan
15. Øvrig maskinteknisk utstyr inkludert utskifting og oppgradering av deler av eksisterende utstyr.

For øvrig vises til spesifikasjoner under vedlegg E og F.

2.2.2 Automatiseringsanlegg for maskin og prosess

Entreprise M2 skal inkludere et komplett automatiseringsanlegg for maskin- og prosesssteknisk utstyr som omfattes av leveransen inkl. elektrotavler. Dvs. at prosessleverandøren skal prise og beskrive automatiseringsanlegget som en integrert del av sin leveranse.

I forbindelse med de etterfølgende forhandlingene mellom Eidsvoll kommune og Purac ble gassmotor erstattet av to gassturbiner.

Et sentralt forhold i saken gjelder spørsmålet om installasjon av et siloksan-filter før biogassen slippes inn i gassturbinene. Formålet med dette filteret er å unngå at siloksaner skal skade gassturbinene. I Prosess- og anleggningsbeskrivning fra Purac 17. august 2012 heter det:

Gasturbiner är känsliga för siloxaner som är kiselföreningar vilka kan förkomma i slam. Siloxaner bildas bland annat av innehållet i tandkräm, hudprodukter och bildar svårösliga kiselföreningar som faller ut på turbin blad och kan orsaka obalans med svåra driftproblem som följd. Eftersom innehållet av siloxan i biogasen inte är känt så anser vi att gasturbin installationen ska förberedas så att filter till siloxan reduktion kan installeras i efterhand. Priset för siloxanfilter ingår inte i vårt anbud och blir pristillägg om det bestäms att det ska installeras.

Eidsvoll kommune inngikk 29. september 2012 totalentreprisekontrakt med Purac (heretter benevnt «kontrakten»). Kontrakten var basert på NS 3431 «Alminnelige kontraktsbestemmelser for totalentrepriser». Kontraktssummen var 26 658 193 kroner eks. mva. Det ble ikke installert siloksan-filter.

Ifølge kontrakten skulle arbeidene med Entreprise M2 starte opp i uke 46 i 2012. Arbeidene skulle være ferdigstilt i uke 36 i 2013 (anleggsteknisk overtakelse). Deretter skulle det settes i gang en prøvedriftsperiode på 12 måneder, og som avsluttes med prosesssteknisk overtakelse.

Arbeidene ble vesentlig forsinket grunnet forhold som ikke skyldes Purac. Purac sendte varsel til kommunen 8. november 2013 om konsekvenser på grunn av forsinkelsen.

Anleggsteknisk overtakelse skjedde 1. desember 2015, ca. to år og tre måneder forsinket.

I mars 2016 rant det kondensert damp fra et ventilasjonsrør som gikk fra et basseng under turbinrommet og opp gjennom turbinrommet. Ventilasjonsrøret ble senere byttet ut med plastrør. I juni 2016 varslet kommunen om driftsproblemer med den ene turbinen. Den 9. september 2016 stanset den ene turbinen som følge av for høy temperatur i turbinrommet, fordi kjøleanlegget hadde stanset.

I e-post 13. september 2016 gjorde Purac gjeldende at garantiene som Purac svarer for utløp i uke 36 i 2016, tre år etter opprinnelig avtalt anleggsteknisk overtakelse. Eidsvoll kommune mente at reklamasjonsfristen på tre år først startet ved (faktisk) prosesssteknisk overtakelse. Partene fastholdt sine standpunkter utover høsten 2016.

I e-post 7. november 2016 varslet Eidsvoll kommune Purac om «at det har vært en god del driftsproblemer med gassturbinene. Senest i forrige uke da turbinene stoppet og ikke ville starte igjen». I e-posten heter det videre:

Vi vil med dette varsle at alle ekstra kostnader som Eidsvoll kommune påføres i denne sammenheng som skyldes feil og mangler ved løsningen, leveransen eller utførelsen, vil bli videreført til Purac som er kontraktspart for entreprise M2.

Purac avviste kravet i e-post 7. november 2016 med henvisning til at garantitiden var utløpt.

I desember 2016 stanset den ene turbinen. I referat fra møte 2. mars 2017 fremgår at det ble foretatt feilsøking 14. og 15. desember 2016, og at turbinene gikk tilnærmet feilfritt etter feilsøking og etterfølgende utbedring.

I møtet 2. mars 2017 ble det videre avtalt at prosesssteknisk overtakelse skjedde 26. september 2016.

I protokollen fra prosesssteknisk overtakelsesforretning 2. mars 2017 heter det:

Det er ikke resterende feil eller mangler i entreprenørens leveranse. Det er ved tidspunktet for prosesssteknisk overtakelse tvist mellom entreprenøren og byggherren om entreprenørens garantiforpliktelser og mangelsansvar overfor byggherren.

I juni 2017 var det branntilløp i den ene gassturbinen. I e-post 23. august 2017 fra Eidsvoll kommune heter det:

Det har vært branntilløp i den ene gassturbinen på Bårilidalen og EDA-elektro har undersøkt hva som har skjedd og skiftet signalkabler, men som de skriver i nedenstående E-post er nok dette mer

omfattende enn først antatt og det må sjekkes nøyere hva som er årsaken. Det har vært kontakt med turbinleverandøren.

På grunnlag av det EDA har undersøkt og rapportert til oss ihht. nedenstående E-post og vedlagte rapport med bilder, sender vi herved en reklamasjon til dere som vår kontraktspart og ber om at dere tar nødvendig kontakt med turbinleverandøren og EDA og for å få klarhet i årsaken og omfanget og for å få dette riktig utbedret.

Purac avviste reklamasjonen i e-post 25. august 2017, under henvisning til at garanti fra leverandøren var utgått. Purac ba Eidsvoll kommune om å ta kontakt med turbinleverandøren for å finne en løsning.

8. februar 2018 sendte kommunen en ny reklamasjon til Purac hvor det fremgår:

Som dere er kjent med er gassturbin 1 ute av drift pga. brann og el-skapet er sendt til Italia for reparasjon. Nå har dessverre også turbin 2 stanset. Vi har hatt EDA inne for å feilsøke sammen med Turbec i Sverige, som mente det var styringskortet som var defekt. De sendte oss nytt kort som ble satt inn, men turbinen vil ikke starte. Ut fra dette sender vi herved en reklamasjon og ber om at dere tar kontakt med de rette for å få turbinen i gang igjen.

Purac besvarte e-posten 9. februar 2018, og opplyste at de hadde vært i kontakt med produsenten av turbinene, Turbec, som så på problemet, samtidig som det ble det opplyst: «Angående reklamation hänvisas till tidigare skriftväxling».

Terje Mangerud, avdelingsleder i Eidsvoll kommune, varslet kommunens innleide prosjektleder, Magne Torsæter, om store problemer med turbinene i e-post 19. mars 2018:

Nå er vi nødt til å varsle Purac at det må gjøres noe med gassturbinene våre.

Turbin 1 har stått og er nå på rep i Italia siden den stoppet 13.06.2017. Turbinleverandøren sier at den er ferdig i Italia i uke 11.

Turbin 2 stans i 2018. Denne har en feil som kommer igjen hele tiden, det er et styringskort som ryker i styresystemet.

Eidsvoll kommune varslet Purac i e-post 19. mars 2018 om feilene:

Som dere er kjent med via tidligere oversendte reklamasjoner har Eidsvoll kommune store problemer med gassturbinene på Bårlidalen renseanlegg. Problemene er ikke løst og de bare fortsetter, se nedenstående E-post fra Terje Mangerud. Turbin 1 har stått i lang tid, men var nå lovt tilbake fra Italia i uke 11. Turbin 2 får vi ikke til å gå over tid, det er et styrekort som stadig ryker. Det holder bare noen dager av gangen. I tillegg produserer turbinen mindre strøm enn forutsatt. Dette kan ikke fortsette og ber om at dere som leverandør til Eidsvoll kommune tar skikkelig tak i dette slik at vi får turbinene til å fungere som forutsatt.

Purac svarte i e-post 20. mars 2018:

Vi hanterar detta ärende så fort vi kan och bedömer att vara rimligt. Purac lämnar aldrig en beställare utan åtgärd.

Eidsvoll kommune sendte ny e-post til Purac 8. juni 2018:

Som dere er kjent med fra tidligere E-poster med reklamasjon på turbinene, så sliter vi med å få turbinene til å virke som de skal. Med bakgrunn i den kontrakt vi nå har hatt med Ecergy AB v/Jan Magnusson som nå har konkludert med at de må komme til Bårlidalen for å få i gang Turbin 1 etter reparasjonen og for å demontere Turbin 2 for å finne ut hvorfor den ikke yter som den skal, se nedenstående E-post, varsler vi herved nok en gang om at Eidsvoll kommune anser dette som reklamasjonsarbeider og at alle kostnader som dette vil påføre kommunen vil bli videreført til Purac.

Sommeren og høsten 2018 var det korrespondanse mellom partenes advokater. Partene er uenige om betydningen av korrespondansen. Det legges imidlertid til grunn at partene var enige om at Purac skulle komme med forslag til utbedring av turbinene.

I 2019 ble det avholdt tre møter som ledd i oppfølgingen av forslag om utbedring av turbinene. Møtene ble avholdt henholdsvis 14. mars, 28. mai og 26. august 2019.

I referat fra «Særmøte gassturbiner» 14. mars 2019 heter det:

Møte var innkalt av Eidsvoll kommune v/PL for å se på utbedring av gassturbinene som har hatt store driftsproblemer med tilhørende lav effekt og de har vært helt ute av drift i lengre perioder. (...)

Kort oppsummert skal Purac AB fremlegge forslag til utbedring av turbinene med tilhørende kostnadsoverslag. Purac må garantere for utbedringen og Eidsvoll kommune betaler til Purac avtalte utbedringskostnader med forbehold om at kommunen senere vil kunne kreve dette tilbakebetalt. (...)

Det er en forutsetning før utbedringsarbeidet iverksettes at partene har kommet frem til:

- en omforent løsning, uten at dette fratår Purac AB det fulle og hele ansvar for utbedringen
- at det er enighet om at forholdene på anlegget mht. temperatur, ventilasjon, forurensning i luften (spesielt H₂S), biogassens innhold etc. er iht. forutsetningene for gassturbinene

Kommunen ser i utgangspunktet for seg tre alternativer vedr. utbedring av problemene med gassturbinene:

- Utbedring av eksisterende turbiner
- Utskifting til nye Turbecmaskiner (tilsv. de eksisterende)
- Utskifting til nye maskiner av annet fabrikat (...)

Problemet med de sprukne recuperatorene

Purac og Enerswede ga en kort beskrivelse av hvordan de ser på problemet.

Recuperatoren/forvarmeren er hovedproblemet. (...)

De antar at det er siloxan som er kilden til problemet, men påpekte samtidig at den gassanalysen som ble foretatt 15.02.2019 ikke viser verdier som burde føre til problemer for turbinene. Turbecs grenseverdi for siloxan er 150ppm.

Til tross for at gassanalysen viser lave verdier mener Enerswede at det må fjernes siloxaner fra biogassen dersom det fortsatt skal benyttes Turbecturbiner. (...)

Problemet med for mye svovel for eksosvekslerne

Gassanalysen viser at det er mye svovel i biogassen. Dette skaper problemer for eksosvekslerne og disse må derfor rengjøres ofte med dertil økte driftsutgifter.

Purac og Enerswede pekte også på at det etter deres mening var problemer knyttet til for høy temperatur, manglende ventilasjon og for høye H₂S-nivåer i turbinrommet.

I e-post 9. april 2019 fra Norconsult ble kjølekapasiteten og ventilasjon i turbinrommet ansett å være tilstrekkelig:

I Energisentralen er det i dag installert en 30 kW vannkjølt fancoil som skal sikre temperaturen i rommet til å være under 25gr.C. Anlegget ble dimensjonert basert på informasjon fra turbinleverandøren hvor avgitt varme til omgivelsene ble oppgitt til 10 kW pr. turbin. Med to turbiner i drift gir dette 10 kW restkapasitet til å kjøle varmelaster fra annet utstyr. Da rør og kanaler er godt isolerte anses dette som mer enn tilstrekkelig for å oppnå dimensjonerende lufttemperatur. Kritisk temperatur for fintfølende elektronikk er typisk 35 til 40 gr.C. Skulle temperaturen ha vært så høy ville det vært ubehagelig å oppholde seg i rommet. Etter vår kjennskap har ikke dette skjedd/ blitt registrert. Med dette som utgangspunkt vil vi vurdere kjølekapasiteten som tilstrekkelig.

Rommet har tilluft via spjeld øverst i sjakt. Avtrekket er fra Energisentralen med dimensjonerende avtrekk på 700 m³/h. Grunnflaten til rommet er 79 m² basert på byggetegninger. Dette gir en luftrate på 8,9 m³/(h*m²). TEK17 krav til varme- og kjølesentraler er 4 m³/(h*m²). Det bør dermed være mer enn tilstrekkelig med tilluft/avtrekk fra rommet. Vedrørende H₂S så er dette er korrosiv gass som angriper messing, kobber osv. Gassen har også en svært distinkt lukt som gjør den lett gjenkjennelig. Det er ikke registrert H₂S-målere som har slått ut på for høyt H₂S-nivå i rommet. Etter vår kjennskap er det heller ikke registrert ubehagelig lukt i rommet. I Energisentralen er det også mye annet fintfølende elektronikk som også ville tatt skade dersom det var H₂S i luften. Etter vår kjennskap er det ikke registrert problemer med annet utstyr plassert i rommet. Det kan tenkes at det er en lokal lekkasje på rørføringene rundt eller på turbinene som resulterer i lokalt forhøyede konsentrasjoner av H₂S som angriper elektronikk i nærheten. Problemet er i så fall relatert til gassanlegget og ikke

ventilasjonsanlegget. Med dette som utgangspunkt vil vi vurdere ventilasjonen til Energisentralen som tilstrekkelig.

I skriv 27. mai 2019 fra Purac fremgår det at prøveresultatene «bekræfter hypotesen at det er siloxaner som orsaker støyningarna».

I referat fra «Særmøte gassturbiner» 28. mai 2019 heter det:

Begge turbinene er nå satt ut av drift. (...)

Den ene recuperatoren er nå tatt til «fabrikk» og analysen av avleiringene viser store mengder av siloxaner. Ut fra dette anbefaler Purac at det må installeres et siloxanfilter. (...) Enerswede mener fortsatt at det vil være en bedre løsning mht. varme og H₂S å ha større luftutskifting i rommet slik at det kommer inn mer friskluft.

Norconsult påpeker i den sammenheng at det bør være større fokus på å lete etter ev. lekkasjer av biogass enn på luftutskifting.

Konklusjonen er at det foreløpig ikke gjøres noe med ventilasjonen i rommet. (...)

I referat fra «Særmøte gassturbiner» 26. august 2019 heter det:

Purac har vært i kontakt med Adigo og et svensk konsulentfirma MMG Konsult AB og anbefaler at det installeres et siloxanfilter med aktivt kull (aktivkullfilter). Purac har gitt en komplett pris på filteret inkl. levering og alle arbeider vedr. montering. (...)

Etter dette har det blitt stilt spørsmål ved om foreslått gassrensing og svovelvasking vil løse problemet med turbinene, og Purac har søkt andre veier og nye forslag mht. hva som er problemet og hva som må gjøres. Det har spesielt blitt fokusert på fuktinnholdet i gassen og at det må fjernes mer fukt enn i dag. På bakgrunn av dette kom firmaet MGE-Teknik AB inn med sin kunnskap vedr. biogass.

MGE-Teknik AB hevder at det første som må gjøres er å «tørke» gassen, all fukt i gassen må vekk, og forklarte i møtet hvordan dette må gjøres med trykkøkning og kjøling.

MGE-Teknik forklarte at det har liten hensikt å begynne å rense gassen for siloxaner og svovel før fukten i gassen er fjernet. Rensing er noe som ev. må komme dersom «tørring» av gassen ikke løser alle problemer.

MGE-Teknik har erfaring med at fjerning av fukt i gassen har løst tilsvarende problem ved andre anlegg tilsvarende Bårlidalen.

Konklusjon: Purac samarbeider med MGE-Teknik AB om en løsning for å avfukte biogassen og utarbeider et komplett prisoverslag på hva dette vil koste inkl. alle arbeider med demontering, ombygging og nymontering. All automatikk og styring må være inkludert. Tilbudet oversendes i løpet av uke 36.

MGE-Teknik AB innga 14. oktober 2019 tilbud til Purac på 3 080 000 kroner eks. mva. for «att bygga om gasledningssystem för kylning och torkning samt rening av biogas från Siloxaner och H₂S».

Purac innga 5. februar 2020 tilbud til Eidsvoll kommune på SEK 5 549 507 eks. mva. for «renovering av befintliga gasturbiner 2 st. och att bygga om befintligt gasledningssystem for kylning och torkning samt rening av biogas från siloxaner och H₂S».

I e-post 10. juni 2020 fremsatte Purac et alternativt forslag om bytte ut turbinene med nye turbiner levert av Adigo:

Jag vill lyfta alternativet med att byta ut befintliga turbiner mot nya från Adigo AS (Capstone) med tillhörande gasrening. Vår bedömning utifrån ett budgetanbud från Adigo är att det inte blir dyrare än renoveringspaketet inkl. MGE-gasreningen. Fördelen är att vi får nya maskiner med fulldriftsäkerhet över tid och en ny fullständig garanti samt att leverantören Adigo finns i närområdet i Norge och har goda referenser. Dessutom så har Eidsvoll kommune risker såsom garanterad stabil elförsörjning och tillförlitligt jordningssystem i befintlig byggnad.

Adigo ga 18. august 2020 et tilbud til Purac på 8 700 000 kroner eks. mva.

Purac videresendte tilbudet til Eidsvoll kommune i e-post 26. august 2020:

Det blir dyrare än att renovera de befintliga turbinerna. Samtidigt så får Eidsvoll Kommune en driftsäker och bra anläggning med problemfri drift över tid. Det man kan göra på priset är att endast installera 2 turbiner. Då minskar kostnaden med ca 1 MNOK. Med dagens produktion så räcker det gott och väl med 2 turbiner. Om man väljer att gå den vägen så förbereds all övrig utrustning och plats för den 3:e turbinen.

Eidsvoll kommune tilskrev Purac 7. september 2020 og inviterte til et møte «for å drøfte en mulig avtale om fordeling av utbedringskostnaden og valg av teknisk utbedringsløsning samlet». Purac besvarte kommunens invitasjon 2. oktober 2020, og sa seg villig til å stille i et møte, men fastholdt at Purac ikke hadde noe ansvar for utbedringskostnader, og viste til at kravet uansett var foreldet. Kommunen bestred at kravet var foreldet. På anmodning fra Eidsvoll kommune bekreftet Purac i brev 21. oktober 2020 at foreldelsesfristen ble ansett avbrutt 7. oktober 2020, med virkning for ett år.

Ytterligere forhandlinger mellom Eidsvoll kommune og Purac førte ikke frem til noen løsning.

Eidsvoll kommune inngikk 25. mars 2021 avtale med Adigo med kontraktssum 8 760 000 kroner eks. mva. I avtalen punkt 13 «Anskaffelsens formål og omfang» heter det:

Ved Bårlidalen Renseanlegg skal det installeres og driftsettes et mikrokraftverk basert på gassturbiner. Som drivstoff skal det benyttes biogass som produseres på anlegget. Anlegget skal erstatte en havarert installasjon fra Turbec Ansaldo.

Eidsvoll kommune tok ut søksmål ved Romerike og Glåmdal tingrett 12. august 2021. Purac tok til motmæle.

Romerike og Glåmdal tingrett avsa 5. april 2022 dom i saken med slik slutning:

1. Purac AB frifinnes.
2. Eidsvoll kommune betaler til Purac AB sakskostnader med 685 586 – sekshundreogåttifemtusenfemhundreogåttiseks – kroner innen 2 – to uker – fra forkynnelse av dommen.

Tingretten la til grunn at korrespondansen mellom partenes advokater høsten 2018 ikke innebar en ny avtale som ga Eidsvoll kommune et selvstendig grunnlag for å fremme krav mot Purac. Kommunens krav måtte derfor vurderes på bakgrunn av kontrakten fra 2012. Tingretten fant etter dette at Eidsvoll kommunes eventuelle krav var foreldet.

Eidsvoll kommune har anket tingrettens dom til Eidsivating lagmannsrett. Purac har tatt til motmæle.

Ankeforhandling ble avholdt i Lagmannsrettens hus på Eidsvoll 12.-15. desember 2022. Det ble foretatt slik bevisførsel som fremgår av rettsboken.

Eidsvoll kommune har i hovedtrekk gjort gjeldende:

Kontakten mellom partene i perioden 2016 til 2020/2021 ga Eidsvoll kommune en berettiget forventning om å kunne kreve utbedringskostnadene tilbake fra Purac, forutsatt at det var reklamert innen 3 års fristen i kontrakten. Sentralt i den omforente forståelsen mellom partene var at Purac skulle ta ansvaret for å finne en løsning for utbedring av gassturbinene, mot at kommunen i første omgang dekket Puracs kostnader. Kommunen skulle deretter kunne kreve beløpet tilbake fra Purac, forutsatt at det var reklamert i tide.

Eidsvoll kommune har rettsbeskyttelse for sin berettigede forventning med støtte i rettspraksis og juridisk litteratur. Det forhold at utbedringen av manglene ved gassturbinene skjedde i form av innkjøp av nye gassturbiner fra Adigo, medfører ingen endringer i kommunens krav.

Ved kontakten mellom partene i perioden 2016 til 2020/2021 ble det stiftet en særlig rett for Eidsvoll kommune til å kreve tilbakebetaling fra Purac, og hvor kravet om tilbakebetaling først kunne gjøres gjeldende når beløpet var betalt til Adigo. Eidsvoll kommune hadde ikke betalt noe beløp til Adigo før stevning ble tatt ut 12. august 2021. Kravet mot Purac er derfor ikke foreldet.

Problemene med gassturbinene gjelder manglende tørking av gassen og manglende installering av siloksanfilter. Begge deler inngår i Puracs ansvarsområde etter kontrakten. Kommunens krav knytter seg derved til mangler ved leveransen som Purac er ansvarlig for.

Det foreligger ikke manglende relativ reklamasjon. Eidsvoll kommune har gjentatte ganger reklamert i tide. Purac har uansett tapt retten til å gjøre gjeldende at den relative reklamasjonsretten er gått tapt, ettersom det var først for tingretten at Purac fremsatte denne anførselen.

Eidsvoll kommune har reklamert innenfor den absolutte reklamasjonsfristen på 3 år i henhold til kontrakten.

Eidsvoll kommunes krav er ikke bortfalt som følge av passivitet. Kommunen har gjentatte ganger forsøkt å få Purac til å erkjenne ansvar, men har hele tiden blitt møtt med at garantien var utløpt. Det forhold at Eidsvoll kommune ikke ga noen tilbakemelding på Puracs varsel til kommunen av 8. november 2013 om konsekvenser på grunn av forsinkelsen, utløser ikke passivitetsvirkninger. Purac kan ikke varsle seg bort fra ansvar for mangler ved leveransen som følger av kontrakten.

Eidsvoll kommunes krav er heller ikke bortfalt på grunn av konkludent adferd. Kommunen søkte bistand hos leverandøren av turbinene etter flere oppfordringer fra Purac.

Kommunen har betalt 10 263 406 kroner til Adigo for utbedringen av manglene ved leveransen fra Purac.

Det er nedlagt slik påstand:

1. Purac AB betaler til Eidsvoll kommune et beløp fastsatt etter rettens skjønn, oppad begrenset til NOK 10 350 000.
2. Purac AB erstatter Eidsvoll kommunes sakskostnader for tingrett og lagmannsrett.

Purac AB har i hovedtrekk gjort gjeldende:

Det foreligger ingen mangel ved gassturbinene som Purac svarer for. Eidsvoll kommune har kondemnert gassturbinene i stedet for å undersøke og dokumentere feil og mangler ved disse.

Purac bestrider ikke at opphopningen av siloksaner i turbinene var en av årsakene til at turbinene ble skrotet. Det var imidlertid summen av flere forhold som Purac ikke svarer for, som samlet resulterte i problemene med turbinene.

Siloksan-filter inngikk ikke i Puracs leveranse. Purac hadde ingen plikt til å levere et slikt filter i ettertid. Innholdet i biogassen var ukjent på avtale- og prosjekteringstidspunktet og ved anleggsteknisk overtakelse 1. desember 2015. Purac svarer ikke for etterfølgende forhold, jf. NS 3431 punkt 35.6 bokstav b, jf. punkt 20.1.

Eidsvoll kommune hadde et bevisst forhold til siloksaner i slammet. Kommunen var enig i at det ikke skulle monteres siloksan-filter, men at anlegget skulle klargjøres for ettermontering. Eidsvoll kommune som byggherre har risikoen for den metoden som på byggetiden ble ansett å være forsvarlig. At løsningen var forsvarlig underbygges av at kravene i ytelsesgarantien var oppfylt i prøvedriftsfasen, og at kommunen ved prosessteknisk overtakelse 26. september 2016 og ved overtakelsesforretningen 2. mars 2017, bekreftet at anlegget var uten feil og mangler.

Problemene med gassturbinene skyldes etterfølgende forhold, som Purac ikke svarer for.

Renseanlegget er komplisert, og det er flere faktorer som spiller inn. Eidsvoll kommune har bevisbyrden for at feil og mangler ved ventilasjonsanlegget, høy temperatur og utslag for H₂S i turbinrommet, manglende kunnskap hos driftspersonell i oppstartfasen, og brann i den ene gassturbinen i juni 2017, verken enkeltvis eller samlet har bidratt til de problemer som kommunen har opplevd med anlegget.

Ventilasjonsanlegget i turbinrommet har hatt omfattende feil og mangler, og har i perioder vært fullstendig ute av drift. H₂S forekomsten i turbinrommet stammer fra ventilasjonsanlegget og ikke fra turbinene. EDA (elektroentreprenøren) har påpekt høy temperatur i turbinrommet, selv uten drift av gassturbinene. Høy temperatur i turbinrommet har også medført at gassturbinene har stanset. To rapporter fra Ecergy AB i 2019 bekrefter at ventilasjonsløsningen var utilstrekkelig. Adigo har gjort en betydelig jobb for å holde temperaturen nede. Selv enkeltstående overopphetinger og eksponering av H₂S kan ha skadet turbinene og tilhørende elektronisk utrustning. Eidsvoll kommune hefter fullt ut for enhver feil ved ventilasjonen i turbinrommet, som ble detaljprosjektert av Norconsult.

Arbeidsleder og annet personell som driftet gassturbinene manglet nødvendig opplæring. Manglende opplæring og kjennskap til driften av turbinene kan ha medført skader og slitasje. Eidsvoll kommune svarer fullt ut for feil og forsømmelser fra egne ansatte.

Eidsvoll kommune har ikke dokumentert drift og vedlikehold av gassturbinene, og øvrige installasjoner levert av Purac. Kommunen ba først i april 2017 om en service- og vedlikeholdsavtale, dvs. etter mer enn ett år og fire måneders drift. Forbeholdene i ytelsesgarantien punkt 5 er ikke oppfylt.

Det oppsto brann i den ene turbinen i juni 2017. Årsaken til brannen er ukjent.

Etter bestemmelsen om relativ reklamasjonsfrist i NS 3431 punkt 37.8, må kommunen reklamere «uten ugrunnet opphold» for hver mangel. Det er ikke tilstrekkelig å gi uttrykk for generell misnøye, mangelen må påberopes. Det var først ved kommunens brev av 6. juli 2018 at kommunen fremsatte en reklamasjon som oppfyller kravene i NS 3431 punkt 37.8, dvs. 2,5 år etter anleggsteknisk overtakelse.

Eidsvoll kommune har ikke reklamert i tide i forbindelse med at det oppsto brann i den ene turbinen i juni 2017. Eidsvoll kommune kontaktet først elektroentreprenøren EDA, og orienterte Purac om brannen først 28. august 2017. Reklamasjonen er ikke fremsatt «uten ugrunnet opphold», jf. NS 3431 punkt 37.8.

Den absolutte reklamasjonsfristen utløp i uke 36 i 2016, jf. Puracs varsel av 8. november 2013 om at garantiene på utstyret ville bli redusert grunnet forsinkelse. Purac forsøkte å forlenge garantiene på turbinene mot Enerswede/Ansaldo, men leverandørene ville ikke påta seg en slik utvidet garantiforpliktelse. Purac hadde derfor en særlig grunn til å få avklart eventuelle innsigelser fra kommunen. Purac mottok imidlertid ingen innsigelser fra kommunen, og innrettet seg etter den reduserte garantitiden. Purac fulgte lojalt opp varselet, med nytt varsel til kommunen 13. september 2016 om at garantien nå var utløpt. Det var klanderverdig av Eidsvoll kommune ikke å avvise varselet om redusert garantitid i 2013. Kommunen har ved passivitet tapt retten til å fremme innsigelser mot varselet tre år senere.

Reklamasjonsretten til Eidsvoll kommune er også bortfalt ved konkludent adferd, som følge av at kommunen forholdt seg direkte til Enerswede uten først å kontakte Purac.

Dialogen mellom partene høsten 2018 bar preg av å være på et forberedende stadium, med henblikk på å kartlegge utbedringsbehovet. Det ble ikke inngått noen avtale om utbedring idet flere sentrale forhold ikke var avklart. Uavklarte vesentlige punkter omfattet årsak til problemene, ansvarsfordeling/håndtering av tvist, omfang og utbedringsmetode, kostnad, tidsperspektiv og oppgjørstidspunkt. Avtaleutkastene fra Eidsvoll kommune ble ikke akseptert av Purac. Dialogen etablerte ingen rett for kommunen til å kreve erstatning.

Purac har helt siden 2016 konsekvent bestridt ansvar. Eidsvoll kommune hadde ingen berettiget forventning om at Purac påtok seg ansvar. Kommunen anførte for tingretten at det var inngått en bindende avtale hvor partene var enige om at det var nødvendig å utbedre feil og mangler ved gassturbinene, og at Purac ikke hadde levert kontraktsmessig. Eidsvoll kommune har for lagmannsretten frafalt anførselen om at det ble inngått en slik avtale, men hevder nå at kommunen hadde en berettiget forventning.

Purac gjentok flere ganger at kostnadsfordelingen måtte avklares. Eidsvoll kommune fikk ingen berettiget forventning om at Purac ville binde seg før det var avklart hva som var årsaken til problemene og hvem som hadde ansvaret for disse. Det foreligger ingen erkjennelse eller avtale om utsatt foreldelse, og det kan da heller ikke foreligge en avtale som foreldes på selvstendig grunnlag.

Eidsvoll kommune har dessuten inngått en avtale direkte med Adigo. Purac har aldri fått betalt. Det er derfor ingen betaling å kreve tilbake fra Purac. En eventuell selvstendig avtale om et tilbakebetalingskrav omfatter ikke det erstatningskravet som kommunen her fremmer.

Eidsvoll kommunes krav er oppkonstruert for å omgå foreldelsesfristen. Kommunen kunne fremsatt erstatningskrav på bakgrunn av den påståtte mangelen allerede da Purac avviste ansvar, jf. NS 3431 punkt 37.4. Hensynene som begrunner foreldelsesinstituttet taler klart imot at kommunen kan nå frem med sitt krav.

Starttidspunktet for foreldelse er risikoens overgang, jf. NS 3431 punkt 35.6. Kravet fra kommunen er foreldet. Dette gjelder uansett om tidspunktet for anleggsteknisk overtakelse eller prosessteknisk overtakelse legges til grunn.

Ved en eventuell utmåling kan kommunen bare kreve dekket «nødvendige kostnader til utbedring», jf. NS 3431 punkt 37.4. Eidsvoll kommune valgte selv å skifte ut gassturbinene, og kan ikke velte kostnadene ved dette over på Purac. Utskiftning av turbinene vil gi kommunen bedre drift over tid. Det ville dessuten ha vært tilstrekkelig med to turbiner.

Eidsvoll kommunes krav er ikke dokumentert. Avtalen med Adigo av 25. mars 2021 er ikke basert på tilbudet fra 18. august 2020. Det er ikke dokumentert hva som er avtalt med Adigo. Verken revidert tilbud av 10.

november 2020 eller kravspesifikasjon av 19. mars 2021 er fremlagt. Kommunen har bare fremlagt fakturaer på omkring 7 200 000 kroner.

Kravet kan i høyden svare til kostnadene ved å reparere turbinene i henhold til tilbudet fra MGE-Teknik AB på 3 080 000 kroner, alternativt Puracs tilbud på SEK 5 549 507.

Det må dessuten gjøres et vesentlig nytte- og standardhevningssfradrag. Kostnadene ved siloksan-filte og tilhørende installasjoner utgjør i størrelsesorden 7 – 800 000 kroner. Oppgradering av ventilasjonsanlegget, som ikke inngikk i Puracs leveranse, er ifølge Adigo i «hundretusen-kronersklassen». Turbinene hadde på utskiftningstidspunktet vært i drift i nærmere syv år. Kommunen fikk nå helt nye turbiner, med forlenget garanti på fem år mot tidligere tre år. Eidsvoll kommune har ikke benyttet seg av tilbudet fra Purac om «goodwill»-arbeider som kan estimeres til 250 000 kroner. Kommunen har bestilt de samme arbeidene fra andre entreprenører, og således påført seg selv et unødvendig tap, slik at tapsbegrensingsplikten ikke er oppfylt.

Det er nedlagt slik påstand:

1. Anken forkastes.
2. Eidsvoll kommune dømmes til å erstatte Purac ABs sakskostnader for lagmannsretten.

Lagmannsrettens syn på saken

Foreligger det mangel ved leveransen som Purac er ansvarlig for?

Puracs leveranse omfattet et komplett slambehandlingsanlegg, hvor Purac som totalleverandør hadde fagansvar og leverandøransvar. I leveransen fra Purac inngår blant annet råtnetanker hvor biogassen produseres. Slambehandlingsanlegget håndterer deretter gassen over til gassturbiner, som produserer strøm.

Slik lagmannsrettens ser det var det en mangel ved Puracs leveranse, når det ikke ble sørget for nødvendig tørking av biogassen og montering av et siloksan-filte før biogassen ble sluppet inn i gassturbinene. Dette førte til at det ble avleiret store mengder siloksaner i varmevekslere (recuperatorer) i gassturbinene. Det vises til referat fra de tre særmøtene om gassturbinene 14. mars, 28. mai og 26. august 2019 gjengitt ovenfor, og til skriv 27. mai 2019 fra Purac, hvor det fremgår at prøveresultatene viser at det er siloksaner som er årsaken til «størningarne».

Selv om siloksan-filte ikke inngikk i den opprinnelige leveransen, fordi Purac ikke var kjent med innholdet av siloksan i biogassen da avtalen med Eidsvoll kommune ble inngått 29. september 2012, var Purac klar over at dette var en aktuell og relevant problemstilling. Det vises til Prosess- og anleggningsbeskrivelse fra Purac 17. august 2012 hvor Purac uttalte at «gasturbin installationen ska förberdeas så att filter till sioxan reduktion kan installeras i efterhand». Ved vurderingen av om det skulle installeres et siloksan-filte i etterhånd, ville det derfor være nødvendig å foreta prøver av biogassen. Etter lagmannsrettens syn var Purac som totalleverandør og profesjonell part nærmest til å sørge for at slike prøver ble foretatt i tide.

Vitnet Truls Inderberg, Norconsult, forklarte at innholdet i biogassen kan analyseres før anlegget settes i drift, ved å fylle opp råtnetankene. Analysen kan gjennomføres før anleggsteknisk overtakelse og lenge før prøveperioden starter. Lagmannsretten legger dette til grunn.

Puracs prosjektleder, Ingvar Svenle, bekreftet at det ikke ble foretatt analyser av innholdet i biogassen før 15. februar 2019. Etter hans mening var ikke Purac ansvarlig for gassen som kom inn i turbinene

Slik lagmannsretten ser det inngikk det i Puracs leveranse å forsikre seg om at biogassen som ble produsert i råtnetankene hadde et innhold som ikke gjorde det nødvendig å installere siloksan-filte; og dersom det var nødvendig å installere siloksan-filte, å varsle kommunen om dette. Lagmannsretten finner at Purac har misligholdt sitt ansvar ved ikke å sørge for at biogassen ble analysert før anleggsteknisk overtakelse og i prøvedriftsperioden, og at unnlatsen har resultert i en mangel ved Puracs leveranse.

Lagmannsretten finner ikke å legge vekt på opplysningen i referatet fra særmøte gassturbiner 14. mars 2019 om at gassanalysen som ble foretatt 15. februar 2019, ikke viste verdier som skulle føre til problemer for turbinene. Ingvar Svenle forklarte at han ikke hadde sett måleresultatet, at han ikke hadde erfaring med gassturbiner og at

han heller ikke hadde kompetanse til å diagnostisere årsaken til feil i turbinene. Det vises videre til at Purac, selskapets underleverandør (Enerswede AB) og andre eksperter som Purac engasjerte, mente at gassturbinene enten måtte utbedres eller skiftes ut på grunn av avleiringen av siloksan.

Purac har gjort gjeldende at det var en rekke andre feil og mangler ved anlegget som Purac ikke var ansvarlig for, og hvor Eidsvoll kommune har bevisbyrden for at disse verken enkeltvis eller samlet har bidratt til de problemene som kommunen hadde med anlegget.

Slik lagmannsretten ser det vil ikke øvrige feil og mangler ved anlegget, og som Purac ikke er ansvarlig for, endre det forhold at hovedproblemet var avleiring av siloksan i gassturbinene. Det vises til referat fra sær møte gassturbiner 14. mars 2019, hvor Purac bekreftet at recuperatoren/forvarmeren var hovedproblemet, og at det var siloksan som var kilden til problemet.

Lagmannsretten legger til grunn at ventilasjonen inne i gassturbinene inngikk i leveransen fra Purac, mens ventilasjonen i rommet der turbinene var plassert skulle håndteres av andre, basert på Puracs spesifikasjoner til kapasitet.

Når det gjelder ventilasjonsanlegget i turbinrommet har Purac anført to forhold: for lite utlufting/ansamling av H₂S og høy temperatur. Purac har vist til korrespondanse mellom kommunen og Norconsult fra mars til desember 2016, der det fremkom at ventilasjonsanlegget har vært ute av drift i en periode i november/desember 2016, at det i denne perioden var utslag på H₂S i turbinrommet, at Norconsult ikke tok hensyn til øvrige installasjoner i turbinrommet ved prosjekteringen, at elektroentreprenøren EDA ga uttrykk for at det var høy temperatur selv uten drift av gassturbinene, at to rapporter fra Eenergy AB bekrefter at ventilasjonsløsningen var utilstrekkelig, at det er undertrykk i turbinrommet, og at Adigo i ettertid har brukt betydelige ressurser på ventilasjon.

I e-post 21. mars 2016 fra Eidsvoll kommune til Norconsult heter det:

Det lekker av ventilasjonsrørene som kommer opp av lager for utrånnet slam i gassturbin rommet. Det lukter noe helt forferdelig i rommet og det renner veske fra rørene.

Norconsult besvarte henvendelsen i e-post 29. mars 2016:

(...) årsaken er fordi slamlageret har så høy temperatur at det damper av vann fra slammet. Vanddampen trekkes opp i kanalen og kondenserer. Dimensjonerings-forutsetningene var at slammet skulle ha temperatur nær romtemperatur og følgelig liten avdamping.

Eidsvoll kommune responderte samme dag på e-posten fra Norconsult:

Det er undertrykk i rommet. Dette kjenner man enkelt ved å åpne døra inn til turbinrommet, da døra suges inn. En enkel test med en sigarett beviser det ytterligere. Utstyret rundt turbinene bruker mer luft enn dem får tilført, og suger derfor forurenset luft ut fra kanalen/bassengene og inn i rommet.

I e-post fra Purac 27. november 2016 står det:

Turbec har med stor sannolikhet fastställt problem i styrkort i PLC på maskinen. Dessa kort kommer att bytas i vecka 48, så snart dessa har levererats till Turbec, Johan Hall. Orsaken till störningarna i korten vet man inte förrän dessa är bytta och kan kontrolleras på fabrik. Trolig orsak är att elektroniken varit utsatt för höga temperaturer.

I e-post fra Eidsvoll kommune 2. desember 2016 fremgår:

Vi hadde gassalarm fra turbinrom tidligere i dag. (...) Årsaken til opphopningen av gass i slamlageret er feilkonstruert ventilasjonsanlegg.

Eidsvoll kommune fulgte opp problemene med ventilasjon i e-post 5. desember 2016:

Dette er påpekt flere ganger, at det lukter mye vondt, utslag på H₂S, og dårlige løsninger på ventilasjon.

I e-post 22. august 2017 fra elektroentreprenøren EDA heter det:

tror den høye temperaturen uten drift er pga. defekte komponenter.

Eenergy AB har i to rapporter av 14. januar og 22. april 2019 uttalt:

The two turbines are installed in a boiler room together with the gas compressors, gas boiler and other process equipment. The room has a great lack of ventilation as when entering the room, a strong smell of sulphur strikes you. The heat load produced by the installed equipment is taken care of by a large cooling facility. This solution could maybe be relevant in a very hot climate but definitely not in a Scandinavian country. But also, in a hot climate it is always necessary to exchange the air in the room.

The high sulphur content in the air makes all copper surfaces, like on electrical connectors, printed circuit board become oxidised with possible connection problem, flashover as result. On all known turbine installations, there is a simple room ventilation to supply the room with fresh and cool air from the outside. The installation should become much more reliable with a simple well working air ventilation.

Eidsvoll kommune har vist til e-post 9. april 2019 fra Norconsult som er gjengitt ovenfor, hvor det fremgår at både kjølekapasiteten og ventilasjonen i turbinrommet anses tilstrekkelig.

Etter lagmannsretten syn viser tidsnære bevis at det tidvis har vært problemer både med utlufting og høy temperatur i turbinrommet. Dette understøttes av at Adigo senere foretok en betydelig oppgradering av ventilasjonsanlegget. Lagmannsretten finner imidlertid ikke tilstrekkelige holdepunkter for at problemene med utlufting og høy temperatur i turbinrommet har hatt noen innvirkning på hovedproblemet, som skyldtes avleiring av siloksaner i gassturbinene. Det samme gjelder i forhold til brannen som oppsto i den ene gassturbinen i juni 2017.

Avdelingsleder ved Bårilidalen renseanlegg, Thomas Amundsen, forklarte at det ikke ble gitt spesiell opplæring, men at man skulle «ta det etter hvert», og at det var mye kaos i starten. Etter hans syn fikk imidlertid ikke dette noen betydning for driften.

Lagmannsretten finner heller ikke at sen inngåelse av serviceavtale og at det ikke er fremlagt ytterligere dokumentasjon fra kommunen vedrørende drift av anlegget, har hatt noen innvirkning på hovedproblemet ved slambehandlingsanlegget.

Lagmannsretten legger etter dette til grunn at gassturbinene hadde mangler som Purac er ansvarlig for, ved at det ikke ble sørget for nødvendig tørking av biogassen og montering av et siloksan-filter før biogassen ble sluppet inn i gassturbinene. Lagmannsretten finner at Purac var ansvarlig for at mangelen utbedres, jf. NS 3431 punkt 37.1 og 37.2.

Har Eidsvoll kommune reklamert i tide i forhold til den relative reklamasjonsfristen?

Purac har anført at Eidsvoll kommune først i brev 6. juli 2018 fremsatte en reklamasjon som oppfyller kravene til reklamasjon i NS 3431 punkt 37.8, det vil si 2,5 år etter anleggsteknisk overtakelse 1. desember 2015 og ca. 1 år etter brannen i den ene gassturbinen i juni 2017. Purac har videre gjort gjeldende at selskapet ikke ble varslet «uten ugrunnet opphold» om brannen, ettersom de først ble varslet 25. august 2017.

Lagmannsretten bemerker at årsaken til brannen i gassturbinen i juni 2017, er uavklart. Kommunen har ikke opprettholdt at Purac er ansvarlig for skader som oppsto ved brannen. Spørsmål om rettidig reklamasjon oppstår derfor ikke her.

Lagmannsretten legger til grunn at en mangel må påberopes. Det innebærer at selgeren må få et varsel om at kjøperen kan komme til å gjøre krav gjeldende som følge av noe som kjøperen mener kan være en mangel, jf. Rt-2012-1779 avsnitt 65. Høyesterett understreker i samme avsnitt at det i alminnelighet ikke bør stilles for strenge krav.

Slik lagmannsretten ser det har Eidsvoll kommune gjentatte ganger etter utløpet av prøvedriftsperioden 26. september 2016 og frem til høsten 2018, varslet Purac om feil og mangler ved leveransen fra Purac, og hvor varslene etter lagmannsrettens syn oppfyller kravene til reklamasjon.

I e-post 7. november 2016 fra Eidsvoll kommune til Purac heter det:

Vi har merket oss at det har vært en god del driftsproblemer med gassturbinene. Senest i forrige uke da turbinene stoppet og ikke ville starte igjen. Dette medfører mye ekstra arbeid for driften med feilsøking fra elektriker etc.

Vi vil med dette varsle at alle ekstra kostnader som Eidsvoll kommune påføres i denne sammenheng som skyldes feil og mangler ved løsningen, leveransen eller utførelsen, vil bli videreført til Purac som er kontraktspart for entreprise M2.

Eidsvoll kommune fulgte opp varselet i e-post 21. november 2016:

Dersom det er feil og mangler ved gassturbinene eller styringen av disse som forårsaker stans, må kostnadene ved utbedring av slike feil og mangler dekkes av Purac. Generelt vil vi benytte Purac sine underentreprenører til å utbedre feil ved leveransen i garantitiden og de kostnadene vi får vil bli videreført til Purac.

I referat fra møte 2. mars 2017 om prøvedrift fremgår:

14. og 15. desember ble det avholdt felles feilsøking av gassturbiner med representasjon fra Enerswede (turbinleverandør), Purac, Gardermoen elektro, Norconsult og Eidsvoll kommune. Etter feilsøkingen og etterfølgende utbedring har turbinene gått tilnærmet feilfritt.

Én turbin har i ettertid stoppet pga. lavt oljenivå som følge av lekkasje. Dette er utbedret av Enerswede.

I e-post 4. april 2017 fra Eidsvoll kommune til Enerswede (med kopi til Purac) med heading «Bårlidalen renseanlegg – reklamasjonskostnader på Gassturbiner» heter det:

Vi anser de arbeidene som dere har utført og har sendt faktura for, som rene reklamasjonsarbeider som ikke har noe med service og support å gjøre. Det er forøvrig helt uhørt at det skal påløpe så store servicekostnader etter den korte brukstiden. Det er tydelig at her er det mangel på idriftsettelse og testing som må føres tilbake til produktene og montasjen, dvs. rene reklamasjonsarbeider.

I e-post 23. august 2017 fra Eidsvoll kommune til Purac i forbindelse med brannen i den ene gassturbinen fremgår:

På grunnlag av det EDA har undersøkt og rapportert til oss ihht. nedenstående E-post og vedlagte rapport med bilder, sender vi herved en reklamasjon til dere som vår kontraktspart og ber om at dere tar nødvendig kontakt med turbinleverandøren og EDA og for å få klarhet i årsaken og omfanget og for å få dette riktig utbedret.

I e-post 8. februar, 19. mars og 8 juni 2018 sendte Eidsvoll kommune nye reklamasjoner til Purac Disse reklamasjonene er gjengitt ovenfor.

I det første særmøtet om gassturbiner 14. mars 2019 ble det avklart at siloksan var kilden til problemet. I referatet fra møtet fremgår:

Kort oppsummert skal Purac AB fremlegge forslag til utbedring av turbinene med tilhørende kostnadsoverslag. Purac må garantere for utbedringen og Eidsvoll kommune betaler til Purac avtalte utbedringskostnader med forbehold om at kommunen senere vil kunne kreve dette tilbakebetalt.

Dette er en fremtvunget løsning fordi Purac ikke er enige i at utbedringene er en reklamasjonssak ihht. kontrakten og løsningen innebærer ikke at kommunen påtar seg noe ansvar for problemene med turbinene.

Lagmannsretten legger etter dette til grunn at Eidsvoll kommune har overholdt den relative reklamasjonsfristen i kontrakten.

Begynner den absolutte reklamasjonsfristen på 3 år å løpe fra opprinnelig avtalt anleggsteknisk overtakelse på grunn av unnlatt respons fra Eidsvoll kommune på varsel fra Purac 8. november 2013 (passivitet)?

Purac har gjort gjeldende at Eidsvoll kommunes unnlattelse av å svare på varselet 8. november 2013 om at garantiene på utstyret ville bli redusert grunnet forsinkelse som kommunen var ansvarlig for, innebærer at den absolutte reklamasjonsfristen utløp i uke 36 i 2016, tre år etter opprinnelig avtalt anleggsteknisk overtakelse.

I brev 8. november 2013 fra Purac heter det:

Varsel/ Hinder: Konsekvenser for Purac AB på grund av rådande forsening av byggdel. (...)

Beskrivning av konsekvenser: (...)

Garantitids reduisering på utrustning, då gods måste lagras langre tid an vad som planerats fore idrifttagning.

Det følger av NS 3431 punkt 37.8 andre avsnitt at reklamasjon ikke kan fremsettes senere enn 3 år fra overtagelsen, selv om mangelen ikke kunne ha vært oppdaget tidligere. Det følger videre av punkt 35.1 at kontraktarbeidet overtas av byggherren ved overtagelsesforretning. I henhold til punkt 35.6 bokstav d begynner reklamasjonsfristen etter punkt 37.8 å løpe ved avslutningen av overtakelsesforretningen.

I de spesielle kontraktsbestemmelsene er det gitt følgende tilføyelse til punkt 35.1:

Overtakelsen skjer etter at det er dokumentert at ytelsesgaranti er oppfylt etter prøvedriftsperioden på 12 måneder. (...)

Prosessteknisk overtakelse av anlegget finner sted ved overholdelse av krav i Ytelsesgarantidokumentet. Punktet 35.6 Virkninger av overtakelse gjelder ved denne overtakelsen.

Det er videre foretatt følgende endring i punkt 35.6:

Ved prosestetknisk overtagelse inntreer følgende virkninger:

d) Reklamasjonsfristen etter pkt. 37.8 begynner å løpe.

Lagmannsretten legger etter dette til grunn at den absolutte reklamasjonsfristen i utgangspunktet begynte å løpe ved (faktisk) prosestetknisk overtakelse, som partene er enige om var 26. september 2016.

NS 3431 punkt 26 regulerer byggherrens ansvar ved forhold som medfører forsinkelse for totalentreprenøren, og hvor forsinkelsen må henføres til byggherrens forhold etter punkt 22.1 bokstav d. Punkt 26.1 første avsnitt lyder:

Blir totalentreprenøren påført merutgifter ved forsinkelse som nevnt i 22.1, eller påføres han merutgifter av andre årsaker som må henføres til byggherrens forhold, kan han kreve utgiftene dekket av byggherren.

Lagmannsretten forstår denne bestemmelsen, og bestemmelsen i punkt 22.2 om fristforlengelse, slik, at disse uttømmende regulerer totalentreprenørens krav overfor byggherren ved forsinkelser på grunn av byggherrens forhold. Totalentreprenøren kan derfor ikke kreve at den absolutte reklamasjonsfristen skal begynne å løpe fra opprinnelig avtalt overtakelse. Etter lagmannsrettens syn hadde Purac derfor ikke noen rimelig grunn til å innrette seg etter varselet 8. november 2013.

I e-post 21. november 2016 gjorde Eidsvoll kommune Purac kjent med sitt syn på utløpet av reklamasjonsfristen/garantiperioden:

Entreprenørens plikt til å levere kontraktsmessig faller ikke bort selv om leveransen blir forsinket – uavhengig av hva forsinkelsen skyldes. Der forsinkelsen medfører behov for endringer i avtaler med underentreprenører må entreprenøren sørge for slike endringer, eksempelvis ved å sørge for forlengelse av garantien. Merkostnadene entreprenøren påføres som følge av dette kan i utgangspunktet kreves dekket av byggherren.

Lagmannsretten legger etter dette til grunn at den absolutte reklamasjonsfristen utløp 3 år etter (faktisk) prosestetknisk overtakelse 26. september 2016, det vil si 26. september 2019.

Har Eidsvoll kommune reklamert innenfor den absolutte reklamasjonsfristen på 3 år?

Det vises til lagmannsrettens bemerkninger vedrørende relativ reklamasjonsfrist ovenfor, herunder referatet fra det første særmøtet om gassturbiner 14. mars 2019, hvor Eidsvoll kommune reklamerte overfor Purac straks etter at Purac og Enerswede hadde opplyst at siloksan var kilden til hovedproblemet med gassturbinene.

Lagmannsretten legger etter dette til grunn at Eidsvoll kommune har overholdt den absolutte reklamasjonsfristen.

Er Eidsvoll kommunes krav bortfalt som følge av konkludent adferd?

Purac har anført at Eidsvoll kommunes reklamasjonsrett er bortfalt fordi kommunen har forholdt seg direkte til Puracs underleverandør, Enerswede, uten først å kontakte Purac.

Purac har vist til e-post 27. mars 2017 fra Eidsvoll kommune til Enerswede (med kopi til Purac) hvor det fremgår:

Kommunens kontraktspart vedr. gassturbinene er Purac AB og problemene Enerswede AB har vært med på å løse, er for oss en ren reklamasjonssak overfor Purac som kommunen ikke skal betale for. Dere må derfor i denne saken forholde dere til Purac som er kommunens avtalepart, og vi ber utfra dette om at fakturaen krediteres.

I e-post 21. september 2017 fra Purac fremgår:

Anledning till att Purac avvisar reklamationen är följande:

(...)

- Eidsvoll kommune har träffat uppgörelser med Turbinleverantören utan Puracs kännedom.
- Eidsvoll kommune och Turbinleverantören har utfört åtgärder i Turbinen utan Puracs kännedom.

I brev fra advokatfirma Schjødt 21. august 2018 på vegne av Purac heter det:

Purac anfører prinsipalt at Kommunen har tapt sin reklamasjonsadgang. Etter det opplyste har Kommunen rettet reklamasjoner direkte til Puracs leverandør, Enerswede AB, og Kommunen har også betalt for de utbedringsarbeider som har blitt utført. Purac mener at Kommunen gjennom sin konkludente adferd må anses å ha inngått en endringsavtale, der de som følge av ansvaret for forsinkelsene i prosjektet har akseptert at reklamasjonsadgangen overfor Purac er tapt.

Lagmannsretten finner at Puracs anførsel ikke kan føre frem. Det vises til e-post 21. november 2016 fra Eidsvoll kommune som er gjengitt ovenfor, hvor kommunen orienterte Purac om at «Generelt vil vi benytte Purac sine underentreprenører til å utbedre feil ved leveransen i garantitiden og de kostnadene vi får vil bli videreført til Purac», uten at dette utløste noen reaksjon fra Purac. Videre vises det til e-post 27. mars og 4. april 2017 fra Eidsvoll kommune til Enerswede, gjengitt ovenfor, som begge ble sendt i kopi til Purac, hvor det fremgikk at Enerswede har utført utbedringsarbeider på gassturbinene. Heller ikke disse e-postene utløste noen reaksjon fra Purac før etter seks måneder.

Lagmannsretten legger etter dette til grunn at Purac var innforstått med, og ikke hadde noen innvendinger til, at Eidsvoll kommune tok direkte kontakt med Enerswede i forbindelse med nødvendige utbedringsarbeider. Lagmannsretten bemerker at dette også var en naturlig fremgangsmåte ettersom Purac – som opplyst av prosjektleder Svenle – hadde begrenset kompetanse når det gjaldt utbedring av gassturbiner.

Lagmannsretten legger etter dette til grunn at Eidsvoll kommunes krav ikke er bortfalt som følge av konkludent adferd.

Betydningen av kontakten mellom partene særlig høsten 2018 – spørsmål om foreldelse

Partene er enige om at et erstatningskrav fra Eidsvoll kommune vil være foreldet. Lagmannsretten legger dette til grunn.

Spørsmålet er om kontakten mellom partene, og da særlig høsten 2018, gjorde at Eidsvoll kommune fikk en berettiget forventning om at forfallstidspunktet for et tilbakebetalingskrav på kommunens utlegg for utbedringskostnader, først vil være når kommunen har betalt utbedringskostnadene.

Eidsvoll kommune har gjort gjeldende at kontakten mellom partene i perioden 2016 til 2020/2021 ga kommunen en berettiget forventning om å kunne kreve utbedringskostnader tilbake fra Purac etter at disse var betalt, forutsatt at det var reklamert innen tre års fristen i kontrakten. Purac har bestridt at Eidsvoll kommune fikk en slik forventning.

Lagmannsretten har, som redegjort for ovenfor, kommet til at Eidsvoll kommune har reklamert i tide, at Purac var ansvarlig for å utbedre gassturbinene, og at kravet på utbedring ikke er bortfalt som følge av passivitet eller konkludent adferd fra kommunens side.

Etter lagmannsrettens syn hadde imidlertid ikke kommunen en berettiget forventning om at Purac aksepterte ansvar utelukkende basert på at det var reklamert innenfor tre års fristen. Lagmannsretten viser blant annet til e-post fra Purac 21. september 2017, hvor Purac avviste ansvar også på grunn av for høy temperatur i turbinrommet og konkludent adferd fra kommunens side. Det forhold at Purac senere, blant annet i e-post til Eidsvoll kommune 20. mars 2018, kan ha gitt uttrykk for en noe mindre restriktiv holdning til kommunens krav, endrer ikke et samlet inntrykk av at Purac – på flere grunnlag – stilte seg avvisende til å påta seg ansvar. Slik lagmannsretten ser det tilsier imidlertid ikke en ulik forståelse mellom partene om disse forholdene, at kommunen ikke hadde en berettiget forventning om – med virkning for forfallstidspunktet – å kunne kreve tilbakebetalt utbedrings-kostnadene fra Purac etter at disse var betalt.

I HR-2017-971-A avsnitt 41 oppsummerer Høyesterett rettstilstanden vedrørende berettigede forventninger slik:

Det kan utledes av disse avgjørelsene at det ved spørsmålet om avtale er inngått, ikke er avgjørende hvordan løftemottakeren faktisk oppfattet løftegiverens opptreden, men om løftemottakeren hadde rimelig grunn til å forstå løftegiveren på en slik måte at han hadde bundet seg. Det er de berettigede forventningene som beskyttes. Vurderingen av hva løftemottakeren med rimelighet kunne forvente, skal gjøres ut fra en helhetsvurdering, hvor passivitet på løftegiverens side er et forhold av betydning. Rettspraksis viser at det skal foretas en konkret bedømmelse av omstendighetene i saken.

I brev fra advokatfirma Mageli 12 oktober 2018 på vegne av kommunen, ble det foreslått følgende løsning på den uavklarte situasjonen knyttet til gassturbiner som ikke fungerte slik de skulle:

For kommunen er det avgjørende å komme videre, dagens situasjon er uholdbar. Prinsipielt er det kommunens klare syn at Purac plikter å utbedre alle feil og mangler uten vederlag. For å komme videre, foreslår kommunen følgende løsning, som bør være mer enn akseptabel for Purac:

- Purac detaljerer nødvendige utbedringsforslag med dokumentasjon og forklaring på hva som skal gjøres og hvorfor.
- Purac angir en fastpris for utbedringsforslaget, alternativt en prismodell som gir kommunen en oversiktlig kostnadsramme.
- Purac garanterer for utbedringen, i den forstand at det garanteres at leveransen etter utbedringstiltakene er kontraktsmessig. Kommunen kan gjøre alminnelige kontraktsrettslige krav gjeldende om løsningen viser seg å ikke være tilfredsstillende.
- Kommunen betaler Purac avtalte kostnader til utbedringsarbeidene (punkt 3) med det forbehold at kommunen senere vil kunne kreve dette tilbakebetalt. Det er en betaling som finner sted fordi Purac fremtvinger en slik løsning, ikke fordi kommunen mener seg ansvarlig.

I svarbrev fra advokatfirma Schjødt 28. september 2018 stilte Purac seg positiv til forslaget fra kommunen:

Løsningen som skissert i kommunens seneste brev, er at Purac foretar nødvendige utbedringer som sikrer at anlegget oppnår full drift, samt at Purac skal få betalt for arbeidene (jf. strekpunkt 1-3 i kommunens brev). Betaling vil imidlertid foretas med forbehold fra kommunens side, der forbeholdet går ut på at det kan fremsettes krav om tilbakebetaling (jf. strekpunkt 4).

Purac aksepterer løsningen, men finner det nødvendig å understreke at det trolig blir nødvendig at også kommunen medvirker til utbedring av feil og mangler. Purac har grunn til å tro at det kan være flere årsaker til at anlegget i dag ikke fungerer som det skal, herunder at de forutsetninger som opprinnelig lå til grunn for Puracs leveranse ikke er oppfylt. (...)

Det er ikke aktuelt for Purac å iverksette utbedringsarbeider, før man vet at forholdene på anlegget er i tråd med forutsetningene som lå til grunn for den opprinnelige leveransen. I motsatt fall risikerer jo partene at utbedringene kan/vil være forgjeves. Dette standpunktet antas også å være i kommunens interesse.

I brev fra advokatfirma Mageli 12. oktober 2018 bekreftes fremgangsmåten:

I lys av Puracs brev 28. september 2018 legger vi til grunn at partene nå er enige om en fremgangsmåte for å avklare behov for utbedringer av anlegget (ikke bare gassturbinene som sådan) slik at anlegget fungerer kontraktsmessig. Kommunen ser frem til å få anlegget brakt i orden. (...)

Kommunen presiserer at det er reklamert over flere forhold knyttet til Puracs leveranse over tid, og at formålet med avtalt utbedring er å sikre kontraktsmessig leveranse. Kommunen vil i etterkant av utbedringene vurdere krav om tilbakebetaling av utbedringskostnadene og eventuell erstatning for tap kommunen er påført ved Puracs mangelfulle leveranse (utlegg og tapte inntekter).

Etter lagmannsrettens syn ga disse brevene lest i sammenheng kommunen en berettiget forventning om at partene var enige om de sentrale elementene når det gjaldt veien videre, ved at Purac først skulle avklare utbedringsbehovet, deretter utbedre anlegget og hvor kommunen i første omgang skulle betale for de (omforente) kostnadene ved utbedring, men hvor Eidsvoll kommune forbeholdt seg retten til å kreve de betalte utbedringskostnadene tilbake.

Lagmannsretten finner at referatene fra møtene 14. mars, 28. mai og 26. august 2019, som er gjengitt ovenfor, bekrefter partenes omforente syn på den videre håndteringen av problemene med gassturbinene, herunder at kommunen i første omgang skulle betale kostnadene ved utbedring, men med forbehold om tilbakebetaling.

Purac sendte 5. februar 2020 et tilbud til Eidsvoll kommune om utbedring som blant annet besto i renovering av de to gassturbinene. Utbedringskostnadene utgjorde SEK 5 549 547 eks. mva. Eidsvoll kommune aksepterte tilbudet i e-post 30. april 2020.

Purac fremsatte deretter i e-post 10. juni 2020, gjengitt ovenfor, et alternativt forslag om å bytte ut turbinene med nye turbiner levert av Adigo, i stedet for å renovere turbinene som var levert fra Purac.

Adigo innga 18. august 2020 et tilbud til Purac på 8 700 000 kroner. Purac videresendte tilbudet til Eidsvoll kommune med sin anbefaling i e-post 26. august 2020, gjengitt ovenfor.

Forhandlinger mellom Purac og Eidsvoll kommune førte ikke frem, og Eidsvoll kommune inngikk 25. mars 2021 avtale direkte med Adigo med kontraktssum 8 760 000 kroner.

Lagmannsretten finner ikke å tillegge vekt at Eidsvoll kommune inngikk avtale direkte med Adigo i stedet for Purac. Det vises særlig til at Purac var ansvarlig for utbedringen, og at det var Purac som foreslo og anbefalte at Adigo skulle forestå utbedringen.

Slik lagmannsretten ser det hadde Eidsvoll kommune, basert på kontakten mellom partene særlig høsten 2018, en berettiget forventning om at partene var enige om at kommunen først kunne kreve tilbakebetaling etter at utbedringen var foretatt og betaling hadde funnet sted. Etter lagmannsrettens syn vil forfallstidspunktet for tilbakebetalingen derved utskytes til dette senere tidspunkt.

Lagmannsretten er på denne bakgrunn kommet til at Eidsvolls kommunes krav på tilbakebetaling ikke er foreldet.

Utmåling av tilbakebetalingskravet

Eidsvoll kommune har opplyst at det er utbetalt til sammen 10 263 406 kroner til Adigo for utbedringen av slamanlegget. Lagmannsretten legger dette til grunn.

Som nevnt ovenfor ga Adigo først et tilbud til Purac på 8 700 000 kroner, og inngikk senere avtale med Eidsvoll kommune med kontraktssum 8 760 000 kroner. Eidsvoll kommune har ikke opplyst hva som er årsaken til det langt høyere utbetalingsbeløpet til Adigo. Etter lagmannsrettens syn gir dette grunn til å anta at det i beløpet som er betalt til Adigo, inngår elementer som Purac ikke er ansvarlig for.

Lagmannsretten er også enig med Purac i at kostnadene til siloksan-filter, som ikke inngikk i leveransen fra Purac, og oppgradering av ventilasjonsanlegget, må trekkes ut. Lagmannsretten finner det også rimelig at det ved fastsettelsen av tilbakebetalingskravet tas hensyn til at kommunen fikk nye gassturbiner med en forlenget garanti på fem år, og at utskiftningen til tre i stedet for to turbiner ga kommunen bedre driftssikkerhet, selv om samlet kapasitet i de tre nye turbinene samsvarer med kapasiteten i de to turbinene som ble levert av Purac.

Lagmannsretten finner skjønnsmessig å redusere utbetalingen til Adigo med omkring en tredel og fastsetter tilbakebetalingsbeløpet til 7 000 000 kroner.

Sakskostnader

Eidsvoll kommune har for lagmannsretten nedlagt påstand om betaling «etter rettens skjønn» av et beløp oppad begrenset til 10 350 000 kroner, og er ved lagmannsrettens dom tilkjent omkring to tredeler av maksimumsbeløpet. Lagmannsretten finner at kommunen har lagt opp til et reelt skjønn fra rettens side over kravets omfang. Lagmannsretten legger etter dette til grunn at kommunen har vunnet saken, jf. tvisteloven § 20-2 annet ledd, jf. første ledd. Det bemerkes at spørsmålet om selve utmålingen av kommunens krav tidsmessig har hatt et begrenset omfang under ankeforhandlingen. Lagmannsretten har vurdert, men ikke funnet grunnlag for å gjøre unntak for kostnadsansvaret etter tvisteloven § 20-2 tredje ledd.

Advokat Mageli har innlevert sakskostnadsoppgave for lagmannsretten på 803 740 kroner eks. mva. hvorav 696 000 kroner utgjør salær til prosessfullmektig basert på 290 timer á 2 400 kroner. Det er ikke opplyst noe om årsaken til skifte av prosessfullmektig, og det er ikke gjort fratrukk for merarbeid i denne forbindelse. Det er videre medtatt «Utgifter til reise o.l prosessfullmektig» med 5 103 kroner, «Utgifter til kopiering av utdrag o.l.» med 15 910 kroner og «Utgifter til vitner og sakkyndig bistand» med 86 727 kroner. Lagmannsretten finner at kostnadene til prosessfullmektigens salær som kan kreves dekket av motparten bør reduseres til 600 000 kroner som følge av merarbeid ved skifte av prosessfullmektig. Når det gjelder utgifter til kopiering legges det til grunn at både faktisk og juridisk utdrag har vært elektronisk. Kopieringsutgiftene må derfor antas å være beskjedne og vil inngå i salæret til prosessfullmektig. Kopieringsutgiftene dekkes derfor ikke særskilt. De øvrige utgiftene tilkjennes i henhold til innlevert kostnadsoppgave. I tillegg kommer rettsgebyr for lagmannsretten med 40 359 kroner. Samlet tilkjennes sakskostnader for lagmannsretten med 732 189, jf. tvisteloven § 20-5.

Sakskostnader skal avgjøres særskilt for hver instans. Lagmannsretten skal legge sitt resultat til grunn når den avgjør krav på sakskostnader for tingretten, jf. tvisteloven § 20-9 første og annet ledd. Unntaksreglene får heller ikke her anvendelse, og Eidsvoll kommune tilkjennes sakskostnader i samsvar med hovedregelen.

Sakskostnadene fastsettes i henhold til innlevert sakskostnadsoppgave til 610 952 kroner med tillegg av rettsgebyr med 20 383 kroner, til sammen 631 335 kroner, jf. tvisteloven § 20-5.

Etter dette tilkjennes Eidsvoll kommune sakskostnader for lagmannsrett og tingrett med 1 363 524 kroner.

Dommen er enstemmig

DOMSSLUTNING

1. *Purac AB dømmes til å betale til Eidsvoll kommune 7 000 000 – syv millioner – kroner innen 2 – to – uker fra forkynnelsen av dommen.*
2. *I sakskostnader for tingrett og lagmannsrett betaler Purac AB til Eidsvoll kommune 1 363 524 – enmilliontrehundreogsekstiretusenfemhundreogtjuefire – kroner innen 2 – to – uker fra forkynnelsen av dommen.*